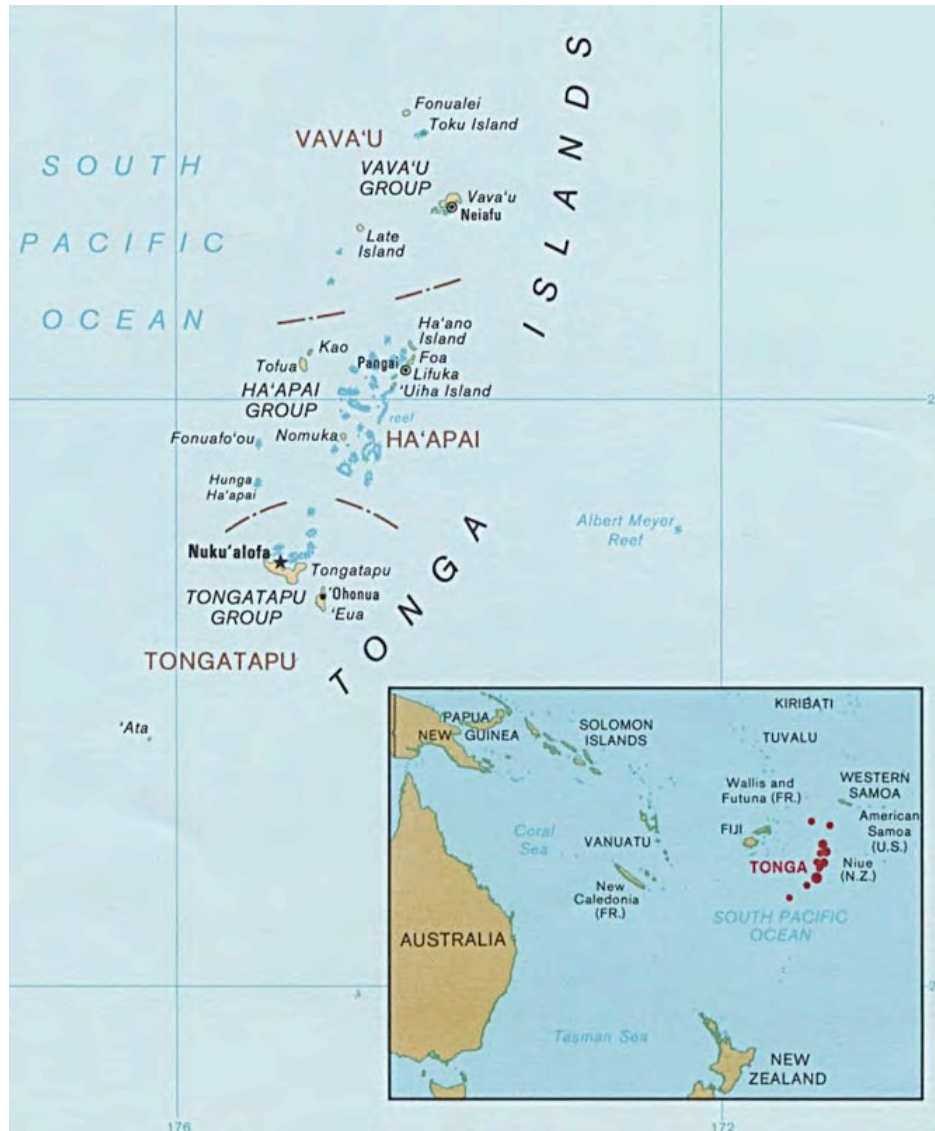

TONGA

Království Tonga

Hlavní město: Nuku'alofa

Rozloha: 748 km²

Počet obyvatel: 123 000 (červenec 2010)

Jazyk: tongánština, angličtina

Náboženství: křesťané – metodisté (37 %), katolíci (16 %), mormoni (17 %)

Státní zřízení: konstituční monarchie

Vznik: 4. června 1970 (nezávislost na britském protektorátu)

Král: Tupou VI.

Měna: Tonžská pa'anga (TOP, event. P), dělí se na 100 senti.

1 TOP = 11,6 Kč, 1 USD = 1,76 TOP, 1 EUR = 2,17 TOP

Pro jednoduchost si Tongánci pa'anga přejmenovali na dolary a senti na centy

Časové pásmo: +11 hodin k našemu letnímu času

Království Tonga je souostroví v Oceánii, nachází se v polynéské pacifické oblasti, v jižním Pacifiku a táhne se v severojižně orientovaném pásu dlouhém asi 800 km. Skládá se ze 176 různě velkých sopečných a korálových ostrovů, 52 z nich je obydlených. Administrativně se dělí do tří ostrovních skupin **Tongatapu** (jih), **Ha'apai** (střed) a **Vava'u** (sever) a menších oddělených ostrovů na severu. Největším ostrovem je Tongatapu s rozlohou 257 km², kde je i hlavní město **Nuku'alofa**. Nejbližšími sousedy jsou 300 km vzdálená Samoa a 600 km vzdálené Fiji. Nový Zéland se nachází 1770 km jihozápadně.

Většina ostrovů Tongy jsou korálové atoly, západní řetězec ostrovů je převážně sopečný, tedy i hornatý, nejvyšší bod je bezejmenné místo na ostrově Kao 1030 m n. m.

Ostrovky mají tropické podnebí s vydatnými srážkami, na severu prší častěji, nejvíce v březnu. Průměrné teploty v lednu jsou 25°C a v červenci 20°C. V měsíci září: 19-25°C, teplota vody cca 24°C. Nejlepší dobou pro návštěvu je období od dubna do října. V době od listopadu do března je totiž Tonga ve spárech hurikánů, vládne tu obrovské horko, dusno a často silně prší. Na severních ostrovech bývají občas ničivé orkány

Tonga se nachází přesně v místech, kde se Tichomořská deska podsouvá pod desku Indo-australskou, což činí celou oblast tektonicky poměrně aktivní. Zemětřesení a sopečné erupce však probíhají většinou pod hladinou oceánu. V tomto zlomu se nachází hlubokooceánský **Tonžský příkop** (Tonga Trench), jehož nejhlubší místo se jmenuje Horizon Deep. Byla zde naměřena hloubka 10882 metrů. Větší hloubka oceánu je pouze v Mariánském příkopu, a to jen o pár metrů (10924 metrů).

V roce 2009 proběhlo u ostrovů Samoa a Tonga zemětřesení, které zvedlo vlnu tsunami. Vlna zasáhla pouze malé ostrovy na severu Tongy (zemřelo 9 lidí) ostatní části království zasaženy nebyly, vlna zasáhla spíše ostrovy Samoa. V lednu 2010 na ostrovech řádil silný a ničivý hurikán.

Hned vedle Tongy směrem na východ leží **mezinárodní datová hranice**. Po překročení této hranice ve směru ze západu na východ je třeba si nastavit čas o den méně. Je-li tedy na Tonga středa 3 odpoledne, po překročení datové hranice směrem na východ se vrátíte do úterý 3 odpoledne. Mnohé turistické agentury propagují, že na Tonga vychází slunce dřív než kdekoli jinde na světě, tedy že "dny začínají na Tonga". Nezávislé ostrovy Samoa byly do loňského roku za hranicí směrem na východ a od roku 2012 přijali časové pásmo západní části kvůli sjednocení data a usnadnění obchodu s Novým Zélandem a Austrálií (mezinárodní datová hranice se tedy v této části mírně posunula směrem na východ).

OBYVATELSTVO

Téměř dvě třetiny obyvatel žije na největším ostrově **Tongatapu**. Nejpočetnější etnickou skupinu tvoří Tongané, 98%. Nepatrné menšiny představují Evropané, Číňané, příslušníci okolních pacifických ostrovních států a míšenci obou. V hlavním městě Nuku'alofa žije přibližně 30 tisíc obyvatel, nachází se zde i sídlo krále.

Tonga je rozvojový zemědělský stát. Rybolov a pěstování hospodářských plodin jsou základními ekonomickými přínosy státu. Z plodin se sklízí kokosové ořechy, jamy, maniok, taro, batáty, zelenina a tropické ovoce, hlavně banány. V živočišné výrobě je významný chov prasat, koz, koní a skotu a rybolov. Ekonomika Tongy je závislá na rybolovu a na zemědělství a do značné míry i na příjmech Tonžanů pracujících v zahraničí a celkově na zahraniční pomoci. Nejvíce je v tomto směru aktivní Čína, která si ovšem jako svou odměnu vymohla právo umístit na Tonga určitý počet Číňanů. Číňané dnes vlastní mnoho malých krámků, a to především v Nuku'alofě. Při nepokojích a rabování v roce 2006 byli právě tito přistěhovalci atakováni nespokojenými Tonžany.

Velký počet dospělých mužů jezdí pracovat na sezónní práce nejčastěji na Nový Zéland a do Austrálie. Preferován je především Nový Zéland, kde je snazší pracovat díky liberálnějšímu právnímu prostředí a velké poptávce po pracovních silách především v období sběru ovoce.

Kromě Nuku'alofy Tonga nemá pořádná města, převažuje vesnické osídlení. Většina lidí žije skromně, ovšem bez známek extrémní chudoby. Rodiny mají více dětí (v Oceánii běžně 6-7), ale hladem rodiny netrpí. Země je úrodná a většinu potravin si lidé vypěstují. Život zde je pomalejší než v Evropě, pohodovější, nikdo nikam nespěchá. Milá šťastná zemička. V posledních letech došlo k rozvoji turistiky. Tonga je zem, kde se stále dodržují tradice, ale zároveň je to stát, který se snaží držet krok s novou dobou a přijímat všechny vymoženosti civilizace.

Mezi turisticky atraktivní suvenýry patří tkané rohože, modely tradičních kánoí, popelníky z kokosových ořechů, brože, typické obleky, náušnice, prsteny a stříbrné nože. Sběratelskou vzácností jsou tonžské poštovní známky, razítka a mince.

JÍDLO

Tonžské rodiny byly po staletí zvyklé být potravinově soběstačné, platí to i dnes. Většina obyvatel má za domem pole, na kterém pěstuje kokosové palmy, taro, banány, maniok... To jsou základní potraviny, které nemůžou chybět v žádné kuchyni. Dalším zdrojem potravy je okolní moře, které poskytuje ryby, kraby a humry. Každý večer při odlivu (kromě neděle) zástupy ostrovanů hledají mušle, slávky a chobotnice. Bez čeho by se Tongánská kuchyně neobešla jsou kokosy. Kokosové palmy jsou velice nenáročné na půdu, a tak rostou i tam, kde neroste nic jiného. Paradoxně jim nevadí prosolené písčité půdy korálových ostrovů a tak společně s mangrovou tvoří floru všech ostrovů království Tonga. Čerstvé kokosové mléko je základní potravinou v kuchyni. Například sušené chobotnice s kokosovým mlékem a smažené plátky taro..... Místní specialitou jsou lu pullu, to je maso a cibule marinované v kokosovém mléce a opečené v listech taro v hliněné peci. Feke je grilovaná chobotnice v kokosové

omáče. Na tržišti je dobrá plněná chlebová placka roti, stojí cca 1P. Kokosové mléko se taky dá použít jako základ do různých alkoholických drinků. Ostrované většinou při vaření nepoužívají koření.

Co je pro ostrovy tradiční záležitost, je nedělní oběd, slavnostní jídlo zvané 'umu. Umu je připravené ve speciální zemi peci, která je asi 20 cm hluboká (pro tradiční tongánské umu se používá kromě ryb i plechovka corned beef z Nového Zélandu :o) V jámě se zapálí oheň, do kterého se přihodí velké kameny. Jakmile jsou kameny dostatečně horké, oheň se uhasí, vyberou se největší větve a uhlíky, připravené jídlo, zabalené do listů taro, se poklade banánovými listy a zasype pískem, nebo hlinou. Takto se jídlo peče asi dvě hodiny a po vytažení má zvláštní kouřovou příchuť.

NÁBOŽENSTVÍ

V království Tonga je 98% obyvatel věřících. Evropané úspěšně potlačili domorodé víry a obrátili obyvatelstvo ke křesťanství, včetně královské rodiny. Kostelů je na Tonze opravdu hodně. V malých vesničkách jich je pomalu víc než domů a v neděli ráno v nich je většina lidí. Ranní mše uchvátí hlasitým a živelným zpěvem, který oživí klid zdejších nedělí. V neděli se totiž nepracuje, nejezdí se na moře, obchody jsou zavřené a restaurace nefungují. V sobotu, jakmile padne půlnoc, bary a restaurace se zavírají.

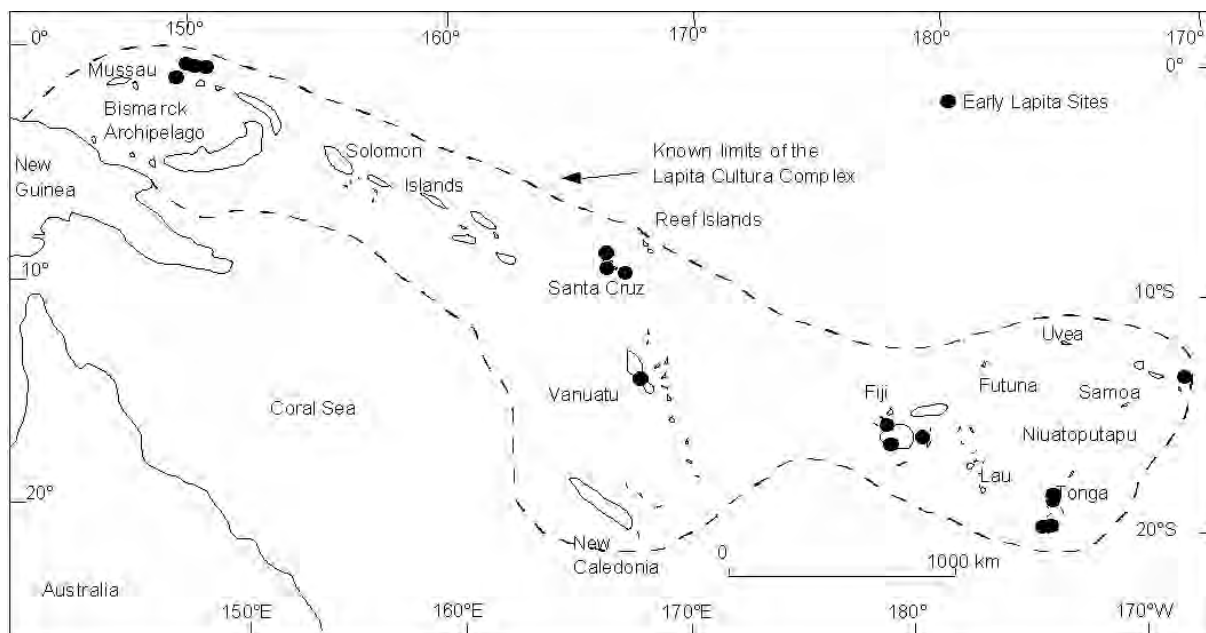
Do kostela vloží průměrná rodina většinu svých výdělků, proto jsou kostely v království udržované a opravené. Většina ostrovanů, kteří žijí a pracují v zahraničí posílá část svého výdělků rodině a část do kostela.

DĚJINY

Prvními obyvateli ostrovů Tonga byli pravděpodobně lidé Lapita kolem roku 1500 př. n. l. Ve 12. století n.l. tongánský náčelník sjednotil některé ostrovy do Tongánské říše, která měla následujících 400 let výsostné postavení v celém Pacifiku. Tongané byli obávanými válečníky a vynikajícími mořeplavci. V 17. století k ostrovům dorazili první evropští dobyvatelé, ale počáteční pokusy misionářů o obsazení ostrovů končily krveprolitím a fiaskem. V 19. století na ostrovech vypukly občanské války a různé skupiny ostrovanů mezi sebou bojovali o moc. Vše utichlo až poté, co se mocný tongánský náčelník nechal pokřtít a za spolupráce Britů vytvořil jednotné Tongánské království a novou panovnickou linii Tupou vládnoucí dodnes. Tonga se sice v roce 1900 stala britským protektorátem, ale domorodý královský rod měl i nadále podstatné slovo v dění v zemi. Od Britů se Tonga osamostatnila v roce 1970. V letech 2003 a 2005 proběhly první spory mezi občany a královskou vládou ve snaze o větší demokratizaci. V roce 2008 se král Tupou V. rozhodl vzdát části svých pravomocí ve prospěch parlamentu, což znamenalo konec absolutní monarchie. Tonga se fakticky stala konstituční monarchií a v roce 2010 byly uspořádány první demokratické volby. Královská monarchie si přesto stále zachovává významný vliv na politický život a autoritu ve společnosti.

Tichomořské ostrovy byly zřejmě osídlovány ve třech velkých vlnách a podílely se na něm tři různé etnické kultury. Papuánci, kteří před 60 000 až 35 000 let obsadili Austrálii, Novou Guineu a přilehlé ostrovy. Lapitové, kteří vyrazili kolem roku 3000 př. n. l. z Tajwanu směrem na jih, kolem roku 1500 př. n. l. pronikli na území Papuánců a odtud se přes souostroví Nové Kaledonie dostali až na ostrovy Fidži, Tonga a Samoa. A do třetice to byli Polynésané, odvozující svůj původ od Lapitů. Ti se vydali na cesty z oblasti ostrovů Tonga a Samoa kolem roku 200 př. n. l. a do roku 1000 objevili východ, sever a jih Oceánie.

Archeologické nálezy na ostrově Tongatapu zahrnují jako nejstarší objevy klasickou keramiku **Lapita**, která je charakteristická zdobením skořápkami měkkýšů nebo pískem, minerály a sopečným sklem. Již zaniklou kulturu Lapita stále obestírá rouška tajemství, ale všeobecně se předpokládá, že Lapita osídlili tuto část tichomořských ostrovů jako první lidé a usídlili se hlavně na ostrovech Tonga a Samoa a to již v letech 1500 př. n. l. Osadníci připluli z blízkého souostroví Santa Cruz, které dnes patří k Šalomounovým ostrovům. Při archeologických průzkumech při postupném odkrývání hlubších nalezišť byly nalézány velikostně větší a větší střepy při zdobení keramiky. Pravděpodobně to dokazuje, že přímořské zdroje byly postupně vyčerpány, lidé jim nedopřáli dost času na regeneraci a tak obyvatelé ostrova museli od lovu ryb, mušlí a želv přejít k zemědělství a chovu zvířat. Zemědělství bylo založeno na kořenech rostlin (taro, yam) a plodech ovocných stromů, kokosových ořechů, banánovníků apod. Usídlili se ve velkých lagunách stejně jako při rozlehlých plážích na větších ostrovech. Ve vnitrozemí byly nalezeny pozůstatky pouze menších usedlostí při zdrojích sopečného skla (obsidiánu). Ostrovy Tonga, Samoa a Fiji jsou popisovány většinou antropology jako kolébka polynéské kultury a civilizace. Lidé kultury Lapita žili a provdávali se mezi sebou na ostrovech přes tisíc let dávno před tím, než se sem dostali další objevitelé z východních Markéz, Tahiti nebo ostatních tichomořských ostrovů.

Postupem času se stalo společenství na ostrovech Tonga více usídlené. Jejím obyvatelům se podařilo vytvořit vlastní zřízení, **Tongánskou říši**. Ve 12. století se Tonžané a tonžský nejdůležitější náčelník Tu'i Tonga proslavili v celé oblasti Polynésie a o tomto období se hovoří jako o období rozkvětu Tongánské říše. Archeologické nálezy ukazují, že Tonžané často cestovali do vzdálených míst v Mikronésii na Fiji a dokonce na Havaj. Dlouhým výpravným cestám pomohl i důležitý technický vynález - katamaran. Místo plavidla s jedním trupem začali pro delší plavby používat loď o dvou identických navzájem propojených základen. Katamaran měl délku až pětadvacet metrů, ponor necelých šedesát centimetrů a dosahoval rychlosti třináct kilometrů za hodinu. Unesl pohodlně přes dvacet osob se zásobami na čtyři až šest týdnů. Jeho největší výhodou byla mimořádná stabilita. Tonžané byli vůdčí silou známou po celém Pacifiku, traduje se, že náčelníci okolních ostrovů, přijížděli na Tongatapu vzdávat hold proslulému tongánskému náčelníku. Symbolem Tonžanů byl zstrašující zvuk jejich velkých bubnů s blánou z hovězí kůže, jejich vyhlášené námořnické umění a ze všeho nejvíc jejich tělesná velikost. Obrovská velikost některých jejich trůnních stolic ukazuje na to, že válečníci a králové dosahovali průměrné výšky přes 2 metry. Jejich nadprůměrný vzrůst a dokonalé námořnické umění jim zajistily výsostné postavení ve zdejších vodách. Do této doby se datuje i většina slavných válečných konfliktů s obyvateli Samoa, kteří byli častým cílem válečných nájezdů Tonžanů. Vůdčí období Tonga, trvalo dlouhých 400 let a všichni obyvatelé království jsou na něj patřičně hrdí.

V roce 1616 kolem ostrovů proplul první evropský **dobyvatel**, nizozemský mořeplavec Jacob Le Maire. Na ostrovech ale přistál až Nizozemec Abel Tasman v roce 1643. Roku 1773, 1774 a 1777 je navštívil anglický kapitán „všudybyl“ James Cook a nazval je Přátelské ostrovy, protože ho zdejší obyvatelé při jeho návštěvě srdečně přivítali. Málokdo však ví, že prvotní přátelství, ochota a srdečnost ostrovanů, byla jen zástěrkou pro plánované přepadení kapitána Cooka a jeho posádky. Špatným načasováním kapitán Cook ale stihl odplout dřív, než k přepadení došlo a o tom, že ho jeho přátelé chtěli zabít se nikdy nedozvěděl. Titul Přátelské ostrovy tak Tonga zůstal.

V roce 1779 přijeli na ostrovy Tonga první britští **misionáři**. Jejich cíl, obrátit obyvatele ostrovů ke křesťanství, však skončil fiaskem. Někteří byli zabiti hned po vyloďení, jiní se skrývali na ostrově Tongatapu až do doby, kdy jim byl zajištěn bezpečný převoz do Austrálie. Následující léta se ze strany ostrovanů nesly v odporu proti bílým dobyvatelům. Většina obchodů mezi ostrovaný a bělochy se změnila v krveprolití, například zkáza lodí Port-au-prince v roce 1806, která skončila povražděním posádky a vypleněním zásob. Jediným přeživším byl William Mariner, kterého později proslavila kniha, jež o svém pobytu v království Tonga napsal.

Konverze ke křesťanství se povedla až misionáři jménem Walster Lawry. Jeho první návštěva království Tonga byla krátká, avšak velice působivá. Oblíbil si ho tehdejší mladý válečník, strateg a řečník Tu'i Tonga, který se roku 1835 nechal pokřtít a přijal křesťanské jméno George (po anglickém králi) **Tupou I** a v letech 1865-1867 vystavil v Nuku'alofě královský palác. S mocným spojencem měli misionáři práci mnohem jednodušší a během následujících let proběhlo sjednocení království Tonga pod jednoho krále do společného Tongánského království a roku 1845 vznikla nová panovnická linie vládnoucí dodnes. Tongánský královský rod tvoří jediné království v Tichomoří, které zcela nepodlehlo kolonizaci a které vládne do dnešních dnů.

Po smrti George Tupou I. v roce 1893 nastoupil na trůn jeho syn, George **Tupou II.** Charakter a nebojácnost jeho otce mu však chyběly a Tonga za jeho vlády upadala. Roku 1900 podepsal král s Brity "Smlouvu o ochraně", tím formálně dovolil britské koruně rozhodovat o zahraniční politice království Tonga a zem se stala britským protektorátem. Britská nadvláda byla ovšem velmi volná a u moci zůstala místní tonžská vládnoucí dynastie.

George Tupou II. umřel v roce 1918 a na trůn nastoupila jeho teprve osmnáctiletá dcera Salote. **Královna Salote** byla známá svou zálibou ve vzdělání a umění. Díky svému charisma si získala zprvu nedůvěřivý lid a ostrované svou královnou milovali. Královna Salote postavila nemocnici a několik škol a působila zejména v zahraniční politice. Když královna v roce 1965 zemřela, nástupcem se stal její syn **Tupou IV.** Stal se také dlouholetou hlavou státu, protože kraloval 41 let. Byl to, mimochodem, chlap jako hora – měřil 196 centimetrů, hlavně ale vážil přes 200 kilogramů, což mu vyneslo neoficiální titul „nejtěžší monarcha světa“. Tupou IV podporoval tržní ekonomické vztahy, reformoval školství a zdravotnictví podle zahraničních zkušeností a obyvatelstvu přiblížil některé technické vymoženosti 20. století. Učinil však i ekonomická rozhodnutí, která poškodila ekonomiku země. Problematická byla například praxe prodeje tongánských pasů zejména čínským obchodníkům, což přineslo závazky vůči držitelům těchto pasů a etnické napětí na Tonze. Za jeho vlády, získala Tonga v roce 1970 **nezávislost**, kterou potvrdila vstupem do Britského společenství národů. Diplomatické vztahy Tongy s Novým Zélandem, Austrálií a USA, vedly ke zlepšení obchodní spolupráce a také otevření pracovního trhu pro Tongu v těchto zemích. Díky tomu získali obyvatelé království možnost legálně pracovat a žít v těchto zemích. Odhaduje se, že na Novém Zélandu, v Austrálii a v USA žije přinejmenším 100.000 Tongánců.

První zásadní spory mezi občany a vládou nastaly v r. 2003, kdy vláda omezila svobodu tisku s cílem uchránit dobrý obraz krále a tradiční kulturní hodnoty. Proti tomu se ale zvedla do té doby nevídaná vlna odporu v podobě několikatisícového protestního průvodu v hlavním městě s cílem demokratizovat politický systém. V květnu 2005 proběhly v hlavním městě další velké **demonstrace**. Do ulic vyšlo 10 000 lidí, tj. více než desetina všech obyvatel království, a požadovali demokratické reformy. Občanské nepokoje vedly k ustavení Národního výboru pro politickou reformu, která začala posuzovat návrhy na změny ústavy.

Práci výboru financovala Austrálie a Nový Zéland. S tongánskou kulturou a etiketou se ovšem nikdy neslučovala kritika vladaře. V zemi existuje prodemokratické reformní hnutí s cílem většího občanského zastoupení v parlamentu a většího vlivu občanů na veřejné instituce, ovšem svržení monarchie nebylo a není cílem žádného z reformátorů.

Po úmrtí Tupou IV. v září 2006 nastoupil na trůn jeho nejstarší syn **Tupou V.**, nazývaný též George Tupou V. Narodil se v r. 1948, korunním princem byl jmenován v r. 1966 a v letech 1979 až 1998 byl ministrem zahraničních věcí. Před svým nástupem na trůn byl znám životním stylem světoběžníka, oblibou okázalých uniforem a tím, že po hlavním městě rád jezdil v černém londýnském taxi. Občas se stával terčem kritiky, že není dostatečně ve styku se svým lidem, ale i přes své výstřednosti, které zahrnovaly pouštění lodních modelů v plaveckém bazéně a hraní počítačových her, přinesl tento panovník své zemi významnou reformu. Tupou V. již v posledních letech vlády svého otce připravoval hluboké reformy státního systému směřující k demokratizaci země. V letech 2005-7 se tak na Tonze odehrálo víc změn a podstatných událostí než za předchozích 170 let panování dynastie Tupou. Vrcholem demokratizačních změn bylo jmenování několika neurozených členů vlády a dokonce ustavení jednoho z nich předsedou vlády. Po smrti jeho otce, krále Tupou IV., vycítila část politiků příležitost ke změně mocenských poměrů a 16.11.2006, pod hlavičkou demonstrace za urychlení přechodu k demokracii, proběhly předem připravené nepokoje, které přerostly v rabování čínských obchodů a vypálení velké části centra hlavního města. Zahynulo 8 lidí, popelem lehly zejména nemovitosti vlastněné předsedou vlády, králem Tupou V. a jejich příbuznými. Kvůli všem těmto nepokojům se korunovace krále odehrála až v roce 2008. Ovšem i tak byl korunován starobyklým tonžským obřadem, při němž mu dvě stovky šlechticů a náčelníků předkládaly poražená prasata a koše s jídlem jako vyjádření své oddanosti a nový král si připil tradičním opojným nápojem kava. V témže roce se Tupou V. rozhodl ve prospěch parlamentu vzdát části svých pravomocí, což znamenalo konec absolutní monarchie. Tonga se stala fakticky **konstituční monarchií**. Formálně byla Tonga konstituční monarchií už dříve, neboť země měla ústavu, ale místní králové vládli spíše jako absolutní monarchové. Nyní tedy král své pravomoce omezil a následovaly demokratické volby s působivou účastí 89% voličů, po kterých se situace zklidnila. Tonga je jedinou domorodou monarchií v celé Oceánii a jedna z mála monarchií v rámci Commonwealthu, které nesdílejí svého panovníka se Spojeným královstvím (tím se liší například od Austrálie nebo Nového Zélandu, Šalomounových ostrovů apod.)

Třiašedesátiletý král Tupou V. neměl pevné zdraví, ale přesto byla jeho smrt 18. ledna 2012 zcela nečekaná. Zemřel během své návštěvy Hong Kongu. I přes krátkou dobu své vlády zůstane zapsán v historii jako ten, kdo přivedl do Tonžského království demokracii a uskutečnil skutečný přechod od absolutní monarchie ke konstituční. Představoval zajímavé spojení tradičního a moderního, domorodého a evropského, okázalého a lidsky osobního. Díky svému vzdělání na Novém Zélandu, ve Švýcarsku a Velké Británii byl považován za otevřeného spojence západního světa.

Král Tupou V. měl jedno dítě, dceru, ale byl svobodný a dcera po jeho smrti nemohla zdědit trůn. Novým králem Tongy se stal mladší bratr zesnulého, dosavadní korunní princ Lavaka Ata, který jako panovník přijal jméno **Tupou VI.** Před rokem 2006 sloužil v různých pozicích ve vládě, včetně ministra zahraničí a ministerského předsedy, v posledních letech pak byl tonžským vysokým komisařem v Austrálii a až do smrti svého bratra sídlil v australském hlavním městě Canbeře.

Korunovace nového krále byl okázalý a tradiční obřad, skvělý způsob, jak získat srdce lidu a stmelit národ pod osobou panovníka jako symbol jednoty. Málokterý ze světových prezidentů se může těšit takové náklonnosti občanů, jako dnešní králové. Tonga v zásadě nikdy neztratila svou místní, domorodou vládu, což je v oblasti Pacifiku výjimečný jev a Tonžané jsou na to náležitě hrdí, stejně jako na svou monarchistickou tradici.

Současně panující král Tupou VI. má tři děti – dceru a dva syny a legitimní manželku, královnu. Je známý svou zbožností a je pokládán za konzervativnějšího a umírněnějšího než jeho předchůdce, který byl občas kritizován jako až příliš prozápadní.

Tonga udržuje blízké vztahy s regionálními pacifickými mocnostmi – Austrálií i Novým Zélandem. Ti také financují překonání následků nepokojů z vládní krize v roce 2006.

Seznam králů (královen) Tongy - dynastie Tupou

George Tupou I. (vládl 1845–1893) – schopný zakladatel dynastie

George Tupou II. (vládl 1893–1918) – království upadá, britský protektorát

Salote Tupou III. (vládla 1918–1965) – umělecky založená a milovaná královna

George Tupou IV. (vládl 1965–2006) – vládl 41 let, reformy, nezávislost, demonstrace

George Tupou V. (vládl 2006–2012) – spojenec západního světa, omezil pravomoce

Tupou VI. (vládne od 2012) – umírněný a konzervativní

CESTOVÁNÍ PO TONGA

Příliš památek v království Tonga nenajdeme. Mluví se o pyramidách Lapaha, ale je to jen pár kamenů při sobě, mluví se o vysoké bráně Maui Trilithon ze 13. století, ale žádná darda to není, jediné snad stojí za to Královský palác v Nuku'alofě. Tou pravou předností Tongy je její panenská příroda, pláže, korálové útesy, jezírka, nebo jeskyně, tisíce druhů ptáků a kaloni, kteří obsypávají koruny stromů.

TONGATAPU

Tongatapu (v tongánštině posvátný jih, tonga znamená jih) je hlavní ostrovní skupinou království Tonga a žije zde 70% všech obyvatel království. Na Tongatapu je nejrozvinutější infrastruktura z celého království, nejvíce automobilů, ale také největší znečištění ovzduší, ovšem pouze z pohledu celého souostroví, jinak ovzduší v této oblasti jižního tichomoří je podle měření OSN považováno za jedno z nejčistších na světě.

Do ostrovní skupiny Tongatapu patří ještě okolní ostrovy, samotný ostrov Tongatapu má rozlohu odpovídající zhruba polovině plochy hlavního města Prahy a přitom zahrnuje celou jednu třetinu celkové plochy ostrovů království Tonga. Má tvar trojúhelníku a měří od západu k východu zhruba 34 kilometrů. Profil Tongatapu je nudně plochý (je to atol), nejvyšší bod leží 35 metrů nad hladinou Pacifiku. Většina plochy ostrova je pokryta zelenými plantážemi plodiny taro a kokosových palm.

Hlavní město **Nuku'alofa**, se svými cca 30.000 obyvateli (v roce 1954 zde žilo pouze 5.500 lidí), nepřipomíná hlavní město ani vzdáleně, ale ani žádnou pacifickou idylku. Jsou zde špinavé ulice, zaprášené stavby a zdemolované, polorozpadlé objekty, které jsou pozůstatkem demonstrací z roku 2006 a nově cyklonu z počátku roku 2010. Nuku'alofa je vzdálena 16686 kilometrů od Prahy a je tak druhým nejbudálenějším hlavním městem nezávislého státu, kam je možno se z Prahy vypravit (dál už je pouze novozélandský Wellington).

V hlavním městě se nachází sídlo krále - **Královský palác** z roku 1867 a od té doby slouží nepřetržitě svému účelu. Když je panovník doma, vlaje nad impozantní stavbou královská vlajka. Ačkoliv návštěvníkům není umožněn přístup do paláce ani do královských zahrad, lze do objektu nahlédnout alespoň z okolních hradeb. V jižní části je Mala'ekula, královská hrobka, kam jsou členové královské rodiny pohřbíváni od roku 1893. Ve městě snad stojí za to navštívit ještě dva chrámy - Baziliku sv. Antonína z Paduy a Katedrálu Panny Marie a tržiště **Tamalahu Market** kde se nabízí tradiční výrobky, dřevorezby, rohože, tkaniny tapa (netkané látky, které se vyrábějí z lýka některých stromů zplst'ováním) košíky apod.

Na východě ostrova je památné místo, kde přistál v roce 1777 James Cook a o pár km dál se nachází archeologické místo **Lapaha**, terasovité kamenné hrobky a mohyly kmenových náčelníků a rodin ze 13. století. Jsou tvořeny z bloků korálového vápence (prý nestojí za vidění). Ze stejné doby pochází další historická památka této oblasti, 5 metrů vysoká brána Ha'amonga'a **Maui Trilithon**, stavba ze tří obřích korálových kusů o váze 40 tun, kultovní místo s vazbou na letní slunovrat, tedy jakýsi sezónní kalendář. Je to asi nejvýraznější stará památka na Tonze, ale nic kolosálního to není, je to spíš lákadlo pro turisty.

Na jihozápadním pobřeží Houma, necelých 15 km od Nuku'alofa lze shlédnout zvláštní přírodní jev, jakési průduchy, **jámy Blow Holes** (Mapu'a'a Vaca Blowholes), které se při přílivu naplní mořskou vodou, a ta z nich jako gejzír tryská až 30 m vysoko. Jde o doprovodnou kulisu zdejšího mohutného příboje, který se s nebývalou silou tříští o místní pobřeží. Pro místní to asi je (soudě podle odpadků a ohnišť) oblíbené místo pro pikniky.

Jsou zde i něco jako přírodní rezervace, Národní park Tongan Wildlife Centre Bird Park se snaží o ochranu ohrožených druhů ptáků a přírodní rezervace Ha'atafu Beach Reserve ochraňuje 8 ha korálových útesů.

Zajímavé je navštívit vesničku Kolovai. Ta je zajímavá především tím, že zde na stromech visí stovky **kaloňů** (anglicky flying foxes). Kaloňům se také někdy říká fruit bats, neboť na rozdíl od svých menších bratranců se neživí hmyzem, nýbrž ovocem. Jsou to jedni z největších netopýrů na světě a ve vzduchu vypadají docela impozantně. Kaloni žijí v Asii, v Austrálii a na mnohých ostrovech v Tichém a Indickém oceánu. Mnohé druhy jsou endemické, žijí tedy jen na jednom ostrově a proto jim často hrozí vyhubení. Jedním z důvodů je i fakt, že v některých zemích je jejich maso vyhlášenou pochoutkou. Na Tonze žije druh *Pteropus tonganus* (kaloň tonžský, anglicky Pacific Flying Fox), který dosahuje rozpětí křídel až 1.5 metru. Ve vesnici Kolovai je možné vidět viset na každém stromě několik desítek kaloňů. Občas některý z nich na chvíli procitne a vyletí do vzduchu, ale hned se zase vrátí zpět do visící polohy. Aktivnější jsou kaloni až za soumraku.

Na východě ostrova je jeskyně **Anahulu Cave**, kde se platí vstupné zhruba 10P, ale je to asi nejzajímavější místo na ostrově, hezká krápníková výzdoba a sladkovodní jezírko, kde se dá plavat. Voda je trochu chladnější, ale zajímavé může být proplavání skalním oknem z jedné části jezírka do druhé, okno je asi 1,5 m pod hladinou.

Do ostrovní skupiny Tongatapu patří i malý ostrůvek Eua, který pokrývá Eua National Park a Eua Plantation Forest. Civilizací nedotčená krajina se spoustou jeskyní a dalších krasových útvarů patří k velkým lákadlům Království Tonga.

Z pamětihodností ostrova Tongatapu, které snad stojí za to vidět a lze je v pohodě všechna objet autem za den jsou:

- jeskyně Anahulu Cave
- gejzíry na Mapu'a 'a Vaca Blowholes
- vesnici Kolovai s visícími kaloni
- bránu Ha'amonga'a Maui Trilithon

VAVA'U

Vava'u Group je ostrovní skupina, ležící v severní části Tongy. Toto souostroví se skládá ze 34 ostrovů, z nichž 21 je obydlených a je často považováno za nejkrásnější oblast celého království. Ostrovy zabírají plochu 119 km² a žije zde asi 16000 obyvatel. Velké obluby se tato oblast těší zejména u jachtařů, neboť kromě jedinečné přírody se zde nachází i hluboce zařízlé zátoky, chráněné před větrem, které vytvářejí výborné přirozené přístavy. Jeden z nich, je například Port of Refuge.

Vava'u Group je nejdeštivější částí Tongy. Období dešťů (a zároveň hurikánová sezóna) zde trvá od listopadu do dubna. Ostrovy jsou sopečného původu a vulkanismus je stále aktivní. V roce 2006 vzniknul dokonce po výbuchu podmořské sopky v jihozápadní části Vava'u Group nový ostrov Home Reef, v roce 2008 se však zase ponořil a nyní se jeho vrcholek nachází asi 10 metrů pod hladinou. Nejvyšší bod celé ostrovní skupiny dosahuje výšky 204 m.n.m.

Od července do října připlouvají k Vava'u keporkaci, aby zde porodili mláďata a to je velká turistická atrakce.

Ostrov je obydlen asi 2000 let, před příchodem Evropanů bylo Neiafu posvátné místo, kde se pohřbívali náčelníci a významní obyvatelé ostrovů. Prvním Evropanem, který přistál u Neiafu byl 4. dubna 1781 Španěl Francisco Antonio Mourelle. Ten také pojmenoval zátoku u Neiafu jako „Puerto de Refugio“ (dnes nese anglický název **Port of Refuge**). Místní nazývají přístav Lolo'a Halaevau neboli "olej princezny Halaevalu" z důvodu zvláštních skvrn, které se vytváří na klidné vodní hladině.

Největším ostrovem je ostrov Vava'u, podle kterého byla celá ostrovní skupina pojmenována. Jeho rozloha je 90 km² a žije zde asi 12.500 obyvatel. Hlavním a jediným městem ostrova je Neiafu, které má necelých 6000 obyvatel. Je to sice druhé největší město celé Tongy (po Nuku'alofě), ale v podstatě jde o větší vesnici, nebo snad malé, příjemné městečko. Jsou zde banky, bankomaty a pár obchůdků, restaurace, přístav s jachtami, tržiště a asi tři kostely. Letiště je na druhé straně ostrova, asi 15 km od Neiafu. Místní lidé většinou neříkají Neiafu, ale prostě town. Město žije hlavně z turismu, ale rušněji je zde pouze v sobotu na trhu, naopak v neděli je totálně mrtvo, zavřeno, v neděli se nejenom nedělá, ale ani se nezevluje po ulicích, nesportuje, dokonce i plavání v moři je nežádoucí. Neděle je určena k návštěvě kostela, odpočinku a rozjímání v rodinném kruhu. Mše začíná v 9, věřící svolává zvon a stojí za to do kostela zajít.

Na východě ostrova se nachází pláž **Eneio Beach**, jedna z nejhezčích, kde dá se koupat, válet na písku i šnorchlovat zároveň, protože dno je někde písčité a někde korálové. Vedle pláže je botanická zahrada, ale většinou zavřená.

Druhým největším ostrovem skupiny je **Pangaimotu** (9 km², 1300 obyvatel), který je spojen s ostrovem Vava'u krátkým umělým náspem. Když je odliv všude okolo náspu je velmi mělko, asi 20cm vody.

3 km od Neiafu je vesnice Toula a u ní je malá **jeskyně Veimumuni Cave**, žádné krápníky tu nejsou, ale dá se zde vykoupat, dno jeskyně je zatopené.

Národní park Mt. Talau nabízí "horu" **Mt. Talau**, 131 m a výhled na Port of Refuge. Místy strmý výstup, ale výhled se vyplatí jak na město, tak na přístav, další okolní kopce a jezero Lake'Ano. Po cestě na kopec můžeme potkat sviště, ještěry a kaloně. Je dobré jít odpoledne, aby slunce nebylo proti. Kolem je sice národní park, ale okolí spíše připomíná smetiště. Rozměry této rezervace jsou opravdu miniaturní. Cesta na kopec není pořádně značená, je třeba se ptát místních.

U vesnice Longomapu by měla dle Lonely Planet být také hezká vyhlídka, ale není tomu tak, informace je zastaralá, přístup je zarostlý vysokou trávou.

Na severu ostrova je **vyhlídka Utula'aina Point**, nejlépe se tam člověk dostane stopem do vesnice Holonga (cca 9 km od Neiafu) a odtud už vede cesta až na vyhlídku, asi kilometr pořád dál po hlavní (označení není). Vyhlídka je umístěna na skále vysoko nad mořem, jsou tam dokonce lavičky a výhled parádní na všechny strany.

HA'APAI

Třetí ostrovní skupina království Tonga se nazývá Ha'apai, ve které se nachází 62 ostrovů, z nichž je 17 obydlených. Hlavní vesnicí skupiny Ha'apai je Pangai, na ostrově Lifuka. Tato ostrovní skupina je turisty téměř opomíjená a proto se zde dají nalézt úplně opuštěné pláže a nádherné korálové zahrady. Na Ha'apai je možno se dostat letadlem, nebo trajektem. Patří sem i malý ostrov Nomuka, který byl odpradávná významným zdrojem svěží pitné vody. Díky ní sem často připlouvaly lodě, jejichž posádky nabíraly na Nomuce sílu po dlouhé plavbě. Dnes je ostrov ceněný především pro jeho poloslané jezero, které pokrývá většinu pahorkatého vnitrozemí. Nomuka má dokonalé podmínky pro pěší turistiku, obyvatelé zdejších vesnic však cestovatele nevitají zrovna nadšeně. Pouhých 30 kilometrů od Nomuky se nachází skalnatý vulkanický ostrov Fonuafo'ou. Je jen dva kilometry dlouhý a v roce 1949 byl málem smazán ze světových map díky obrovskému vlnobití. Dnes tu můžete vidět páru stoupající z úzkých průduchů.

NIUAS

Poslední a nejmenší ostrovní skupinou, která tvoří království Tonga je skupina Niuas. Vzhledem k odlehlosti se na Niuas často zapomíná. Tvoří ji jeden vysoký ostrov, na kterém najdeme vyhaslou sopku a většinu osídlení a několik menších ostrůvků. Vzhledem k tomu, že Niuas nemá vybudovanou turistickou infrastrukturu, většina návštěvníků království Tonga o Niuas nikdy neuslyší. Tradice zdejšího života je prakticky neposkvřená moderním světem, výlet na Niuas může být v tomto směru krásným zážitkem. Důvodem je i přátelská povaha místních lidí, kteří každou návštěvu vítají širokými úsměvy a s otevřenou náručí. K jedinečným zážitkům patří cesta panenskou přírodou ke kraji kráteru sopky Tahafi, pěší túra okolo neúrodných míst zaplavených lávou nebo koupání v jezeře Vai Lahi na Niuafu'ou.

ZAJÍMAVOSTI

- Vzhledem k tomu, že ostrované byli po staletí zvyklí brát si z přírody a vracet zpět, znečištění odpadky bývá na některých místech ostrova dost patrné. Za všechno může balení zboží do plastů a neexistující vyřešení civilizačního odpadu. Třídění odpadů je zde neznámý pojem a veřejné koše jsou vzácnou výjimkou.
- Další nepříjemnost se týká psů. Někoho může přítomnost psích smeček nepříjemně překvapit, zejména po setmění, kdy se udělá chládek, je jejich přítomnost nežádoucí a někdy i nebezpečná. Pro všechny případy se hodí nějaký klacek, nebo kámen. Někdy také pomůže pouze hod kamenem naznačit a psi se stáhnou.
- Další věc se týká prasat ale není to nepříjemnost jako spíš zvláštnost. Vzhledem k tradicím v království Tonga jsou vepři tradičním slavnostním pokrmem Tongánců. Proto jsou tito vypasení obyvatelé ostrovů Tonga k vidění doslova na každé zahradě. Volně se toulají ulicemi vesnic a nikoho to nepřekvapuje.
- Co je v království Tonga drahé je alkohol a pivo. Třetinka k obědu se může vyšplhat až na 7 pa'anga, což je ještě dražší než na Novém Zélandu. Důvodem je licencování prodejců, které vyústilo až ke kupčení s alkoholem. Pod pultem se dá koupit podomácku vypálený alkohol, většinou z kokosu nebo z rýže.
- Veřejná doprava funguje jen na Tongatapu, ale autobusy nemají žádné pevné jízdní řády. Jsou provozovány soukromými osobami, které si spíš než s technickým stavem vozidla lámou hlavu s tím, jestli jejich reprosoustava má největší výkon. Možná proto, aby cestující neslyšel zvuky vycházející zpod kapoty. Autobusy mají určené trasy, do vesniček se nazajíždí, poslední autobusy jedou kolem šesté hodiny. Řidiči jsou ochotní a rádi poradí, kam se jak dostat.
- Trajekty jsou na Tongatapu celkem dva, první se jmenuje Pulupaki, ten vyplouvá v úterý, druhý Olovaha, ten vyplouvá ve středu. Někdy to ale může být i úplně jinak. Lodě jsou rezaté a špinavé, sestupovat do podpalubí se nedoporučuje. Plavební společnost koupila v roce 2009 třetí loď, ta se však v březnu roku 2010 potopila. Trajekt Olovaha byl původně určený jen na přepravu zboží a tím pádem není způsobilý pro převoz lidí. Krom toho je Olovaha zvláštní tím že pluje nakloněná na jednu stranu. Trajekt prý kdysi najel na útes a udělala se do něj díra. Vynalézaví tongánští inženýři díru zalili betonem a proto teď loď pluje nahnutá na bok. Druhé vysvětlení je to, že lodě určené pro provoz v mělkých vodách mají ploché dno a tudíž potřebují pro vyrovnání váhy vodní nádrže, do kterých se čerpá voda podle potřeby. Čerpadlo na jedné straně je poškozené, a tak nejde vodu přečerpat. Plavba trajektem v království Tonga je zážitkem na celý život. Trajekt Pulupaki je rychlejší, nicméně cesta na 240 km vzdálenou Ha'apai trvá 12-14 hodin. Trajekt Olovaha pluje stejnou trasu o 4-5 hodin déle. Plavba trajekty přijde zhruba na 90-100 P.

- Tonga se svého času proslavila názvem internetové domény, která odpovídá anglickému slovíčku to. Adresy webových stránek začínající welcome.to, go.to, switch.to, come.to, fly.to, listen.to, jump.to, surf.to, talk.to, travel.to apod. jsou dodnes oblíbené. V prostředí českého internetu je stále aktivní doména najdi.to, vyrobis.to a ukaz.to.
- Ostrov Niuafo'ou je znám jako Plechovkový ostrov, protože díky svým nepřístupným břehům nemohly poštovní lodě u ostrova kotvit a dopisy se tak musely zapečetit do plechovek a zdatní tongánští plavci je dopravovali na břeh. Později je naštěstí vystřídaly kanoe. Takto se pošta dopravovala od přelomu 19. a 20. století do roku 1983, kdy byla vybudována přistávací dráha s výjimkou let 1946 - 1962, kdy bylo veškeré obyvatelstvo evakuováno kvůli sopečné aktivitě. Ostrůvek Niuafo'ou učaruje především z leteckého pohledu. Za svůj původ vděčí sopce, která tu po tisíce let chrlila lávu, ale v průběhu věků se její vrchol propadl, a tak se místo špičaté čepice ostrov pyšní obrovským jezerem uprostřed. Ostrov Niuafo'ou je díky jezeru uvnitř vlastně prstencem obklopeným plážemi ze všech stran. Sopka na jeho dně byla ale donedávna činná.
- Neopomenutelné jsou také úspěchy tongánských sportovců především v rugby. V několika velkých a slavných klubech na Novém Zélandu působí mnoho rugbyistů z Tongy a jsou velmi populární.
- Do roku 1965 žila na Tonga prastará želva Tui Malila, kterou královské rodině Tongy daroval kapitán Cook při své objevné plavbě. Žila tu téměř 200 let a je proto dodnes na Tonze uctívána.
- Děti mají hlavní letní prázdniny v prosinci a v lednu.
- Zatímco tlustí lidé u nás často sklízí posměch, na Tonze obezita spíše budí respekt a úctu. Koneckonců i král Tupou IV vážil přes 200 kilo. Na Tonze můžeme potkat mnoho hodně širokých žen i mužů.
- K důležité události u břehů Tongy došlo 28. dubna 1789. Tehdy vypukla nejslavnější námořní vzpoura v dějinách. Kapitán lodi Bounty William Bligh byl vzbouřenci, vedenými Fletcherem Christianem, vsazen do člunu a ponechán svému osudu. Stalo se tak nedaleko tonžského ostrova Tofua (ve skupině Ha'apai Group).

KAVA

Zvláštní místo v kultuře Tonganů zaujímá pití jemně alkoholického nápoje kava. Již po staletí znají pacifičtí ostrované rostlinu kava (*Piper methysticum*), která patří do stejné skupiny rostlin jako černý pepř a obsahuje několik aktivních alkaloidů. Tyto látky způsobují "relaxaci celého těla, při zachování bdělé mysli". Kava uklidňuje nervy, uvolňuje stress a napjatost, a přináší veselý, pohodový stav. Kava pochází z Papui Nové Guiney, odkud se rozšířila po všech pacifických ostrovech.

Pravý důvod jejího pití ale není žízeň nebo chuť, jde spíše o kulturní symbolický jev a při slavnostních obřadech nabývá společenského významu. Jeho konzumace je vyhrazená především mužům. Toto tabu se však omezuje pouze na ostrovany, cizinci jsou při pití kavy vítáni a to i v případě že má muž partnerku. Ostrované tráví dlouhé chvíle popíjením kavy ve speciálních barech, kam většinou ženy nemají přístup, ale existují i podniky, kde se střídmě konzumuje i v kruhu rodinném.

Místně působící křesťanské církve se snaží potírat pití kavy a místní obyvatelé se tímto nařízením v zásadě řídí, s výjimkou konzumace v barech, které vnímají jako „neutrální území“. Kava Kluby jsou obvykle otevřené alespoň dva dny v týdnu, mnohdy však každý den kromě neděle. Obvykle jsou kluby otevřené do rána, případně do té doby, než kava dojde. Kavu většinou servíruje mladá, nezadaná dívka, i když sama ji pít nesmí. Nicméně, pokud se stane situace, že není vhodná dívka, která by je mohla obsloužit hosty, zhostí se této role obvykle nejmladší muž ze sešlosti. Ve většině klubů, se Kava Tonga pije jako prášek, který se získá rozmělněním usušeného kořene a jeho rozpuštěním ve vodě ve velké nádobě, ze které ji servírka nabírá do kokosových misek. Pravidla pití kava Tonga jsou striktní - první pije osoba, která je od ženy, která servíruje, nejdále. V kava klubu se většinou sedí v tureckém sedu v kruhu, místo usazení je určeno podle osobního postavení jedince v té společnosti. Společníkem celého sezení je kytara, hraje se, zpívá a hlavně mluví. Náplní debat je zejména politika a sport. Obřad pití kavy hraje důležitou roli při narození, smrti, svatě, narozeninách, náboženských svátků. Veškeré důležité chvíle v životě by měly být provázeny pitím kavy. Tímto obřadem si Tongané ještě i dnes udržují určitou kulturní identitu i v kontaktu s ostatním světem. Atmosféra je uvolněná a ke konfliktům dochází jen velice zřídka. Cestovatelé jsou obvykle k pití kavy vítáni.

Rituál pití kavy může být méně formální při setkání přátel v klubech, ale je důležitě posuzován při setkáních vysoce postavených lidí ve společnosti, na státnické úrovni, při oficiálních státnických návštěvách nebo dokonce při královských obřadech.

TRADIČNÍ VNÍMÁNÍ SEXUALITY

Původní obyvatelé ostrovů, včetně královské rodiny, převzali od misionářů křesťanství. Přesto vytrvale přežívají některé prvky původního náboženství celého jižního tichomoří. Zajímavé v tomto směru je vnímání lidí s odlišnou sexuální orientací. Již první evropští dobyvatelé byli překvapeni, jak byl výskyt těchto lidí samozřejmý. Na všech jižních ostrovech jako je Tahiti, Fiji, Nový Zéland, Hawaii, Samoa, Tonga a další se vyskytovali muži, kteří ve svém životě představovali ženu, ať už po stránce sexuální nebo pocitové. Tito muži sice pracovali a žili poboku ženy, ale vynikali v tradičně ženských pracích, měli taneční talent a byli obsazováni při různých důležitých ceremoniích, byli také využíváni jako mužští sluhové a ochránci a důvěrníci královské třídy. Důsledně si zakrývali genitálu, které si vyvazovali k pasu. Rovněž bisexualita byla poměrně běžným jevem v celé Polynésii a homosexuálové a lesbičky se stávali intimními společníky některých vládců.

Tonga slovníček

Ahoj, dobrý den	malo e lelei
Nashledanou	'alu a
Děkuji	malo
Prosím	faka molemole
Ano	'io
Ne	ikai
Jak se máš?	Fefe hake?
Dobře, díky	Sai pe, malo
Spát	mohe
Usmívat se	malimali
Zpívat	hiva
Horko	vela
Jíst	kai
Ryba	ika
Pít	inu
Rýže	laise
Kuře	moa
Kokosák	niu
Chleba	ma
Meloun	meleni

Location of TONGA in World Map

Map not to Scale
Copyright © 2006 Compare Infobase Limited